

5

ACC. N:R M. 16078:1-8.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: Skåne Upptecknare: Erik Månsson, Glimåkra
 Härad: Ö Gönge Berättare: Gunnar Gustafsson, "
 Socken: Glimåkra Berättarens yrke: f. d. lantbrukare
 Uppteckningsår: 1964 Född år 1882 i Kjellstorp, Glimåkra sn.

Ungdomens sammankomster och nöjesliv. s. 1-8. LMF 123

Skriv endast på denna sida.

Ungdomens
sammankomster och nöjesliv.

Uppgifterna gälla, där ej särskilt anges, lantbrukarungdomen i "Västra fjärdingen" av Glimåkra socken, Ö.Göinge härad under tiden 1890-talet fram till första världskriget.

Konfirmationen, 14 år, räknades som den skarpt markerade skiljegränsen mellan barn och ungdom. Vid konfirmationen skulle pojkarna byta ut knäbyxorna mot långa byxor, flickorna skulle ha långa kjolar, flätorna bytas mot hårknutar. Efter konfirmationen fick man gå och dansa". Någon åldersgräns uppåt för deltagande i dantillställningar fanns inte men deltagandet tunnades efter hand ut sen man kom upp i åren. Det kunde hända att nyblivna änklings åter infann sig till samlingarna. Ungdomarnas danstillställningar kallades här "rösslegillen". Det betydde att man samlade ihop "pävånaden", kaffe och tilltugg och "fylle", som aldrig fick saknas på de mera förberedda tillställningarna. Mestadels var det några av vardera könet som hjälptes åt med förberedelserna men det berättas en historia om en halvgammal mö "Jöns Ols Bajnta", som ensam stte i gång ett sådant gille och ordnade med "fyllet". Det blev då en tillställning som länge berättades i orten. Dessa rösslegillen hörde dock inte till det ordinarie nöjeslivet och godkändes framförallt inte av den merendels nyktra och sansade ungdomen i Västra fjärdingen, som sagesmannen tillhörde. Där lekte man på julagillena i de olika gårdarna skördegillen, "Päredöns", "höstagille", "brydekalas", vid vilka de äldre var arrangörer, men när ungdomen själv skulle ordna något var det alltid dans. Man talade aldrig om några lag men i de närmaste byarna kände ungdomen samhörighet och någon som helst social grupp ering var det aldrig tal om. Att utesluta någon från deltagande när man spontant träffade samman hörde han inte men det fanns i byarna sådana som var så fattiga att de gick i gårdarna och tiggde och ungdomar från sådana hem hööll sig självmant borta. En sådan familj

familj

var Vackers i Åkarp, där det fanns gott om ungdomar men ansågs "egna".

Några gruppbildningar förekom inte förrän den organiserade nykterhetsrörelsen skapade vissa normer. Man träffades helt enkelt på den vanliga gläntan eller dansplatsen lördagskvällar eller söndagar, de enda tider, som kunde förekomma på grund av det hårda arbetet i vardagslag. Arbetet under bråda sommartiden skulle pågå så länge solen va uppe och sen var det inte många som hade tanke på annat än sängen. Spelmannen var lagets samlingsfigur, man samlade alltid hop pengar till honom i en mössa, det blev inte stora summor och han höll på "så länge hantyste" sen gick han hem. Då började laget småningom upplösas i mindre grupper på hemfärd, som dock blev mer eller mindre direkt och skyndsamt. Midsommarnatten skulle man dock alltid hålla på tills solen gick upp. Då var det i regel också större samlingar av både äldre och yngre. Alltid på jularna skulle det vara ett ungdomsgille för ungdomen i gårdar med vuxen ungdom dit byns ungdomar samlades i regel utan den rangskillnad som fanns vid böndernas julakalas.

Valborgsafton var det också rörelse bland både unga och gamla. Då hade byalagen sina angelägenheter att dryfta hos åldermannen och ungdomarna fann då också på någon anledning att träffas. En midsommar vaka minns han särskilt nere i byn Njura på gränsen mot Broby socken då folk från båda socknarna kom samman i stora skaror på en rymlig gårdsplats med förning och spelemän efter budskickning, som hade gått mellan byarna. Till vissa helger samlades ungdomen från flera socknar till gudstjänst i kyrkan först på dagen och sedan och sedan lag och ungdomsträff efteråt. Då skulle det i allmänhet gå städat till men men nöjet hade man i resällskapen fram och åter. En sådan var "Helga torsdag" i Loshult på Kristihimmelsfärdsdag. Dit kom då ungdomar också från Småland och Blekinge Denna tradition bibehålles ännu omhändertagen av Röda Korsföreningen på platsen, som sörjer för förhäring och en viss underhållning. I äldre tider samlades man efter gudstjänsten till matlag nere på en äng i närheten av kyrkan. Sådana samlingar fanns det också förr i Örkened, Härlunda och Holje men dessa kände han inte närmare till. Mönstringmötena i Broby en gång om

en gång om

året var ofta omtalade tillställningar, då de mera uppsluppna pojkarna dominerade med allehanda upptåg och slagsmål mellan olika socknar på hemvägen. Vid bröllop på de stora gårdarna samlades ungdomen för att "ropa ut brudparet", som trädde fram med tjärnor och marskalkar och tända ljus. Då kunde det hända att också åskådarna blev bjudna på någon förtäring och kunde få tillfälle till dans utanför det egentliga gillet. Sådant hörde nog till det förgångna men seden att samlas för att ropa fram brudparet mindes han ofta och den fortsätter kanske när det någon gång ordnas med bröllop i gårdarna. Ungdomarna från byn och närmast skulle också vara med att göra äreportar.

Sådant hade han dock närmast hört talas om. I hans tidiga ungdom började nöjeslivet alltmera kretsa kring det då spirande föreningslivet. Broby marknad var dock en ungdomens dag och är så än i dag. Det var en allmän fridag för både gårdsfolk och tjänare. Den dagen motsågs med det allra största intresse och förväntningar och för ungdomens del slutade den oftast med dans. Efter järnvägens tillkomst blev badresor till Åhus vanliga och då brukade ibland ungdomarna fara i stora sällskap "och ha ifylle med sig".

År 1894 byggdes missionshuset nere i samhället. 1902 kom goodtemplarhuset till, Betel byggdes, skytterörelse och skjutbana, blå bandsförening bildades musikkår kom till, en begynnande arbetarrör. och et folkdanslag.. Alla gjorde sitt bästa för att dra till sig ungdomen och ordnade möten och fester. Allt bidrog att splittra den lokala byasammanhållningen och drog ungdomarna efter läggning åt olika håll Nykterhetsföreningen hade t. ex. vid tillfälle inte mindre än 140 medlemmar och hade varje månad stort möte med nöjen av olika slag. En gång ställdes till med ett slädparti må en oändlig massa skjutsar och stor dans efteråt. För de religiösa va naturligtvis dansen helt utesluten och även i andra avseenden var man noga med moralen. Så fick man inte ens nämna något om Bellman i gootemplarsalen och till och med ett föredrag om Fröding gav upphov till stort rabalder. Så kom slutligen år 1909 arbetarnas Folkets Hus med dansbana och så blev det-

centrum för ungdomens nöjesliv på orten och är så än genom den väldiga anslutning, som möjliggjort en utbyggnad med stora resurser. Brandkårsfester började efter en eldsvåda vid sekelskiftet och blev mycket populära. Brandkåren ordnade med en särskild nöjesplats i "Kräkan", som den kallades en vacker lövdunge utanförbyn. Här blev det ofta uppslupna spritfester, som man på andra håll tog avstånd ifrån. Men vid ungefär samma tid kom stenhuggarna i stora hit och deras nöjesliv gick mest i spritens och slagagsmålet tecken. Kortspelet gjorde också sitt inträde bland ungdomsnöjena och man höll till i backarna runt samhället sommartid och hos någon ungarvintertid. Kortspelet med stora insatser var mycket utbrett vid denna tid bland de äldre och efter de stora gillena på hotellet eller i bondgårdarna berättades om detta.

Vid de städade föreningsmötena roade man sig med fåredrag och sång om teater stycken och deklamationer men ofta blev det dans till slut. En särskilt omtyckt dans var "renländaren", ett visst antal par ställde upp i turer mot varandra. Lekar "väva vammal": två led ställa upp mot varandra, korsa varandra i turerna och sjunga: "Så här väva vi vammal, o slå i samman, o låta skälet gå rätt". Till lekarna hörde ofta folkvisor med särskilda ord och melodier, som sjöngs av "Haspare-Idan". Var hon fått dem ifrån vet jag inte men de hörde nog till den folkdans gruppen, som 1909 bildats av lärarinnan Elin i Kräbbleboda. Till de vanliga danserna hörde vals och polka, mazurka, hambo, renländare och kadrill. Kadrillen var särskilt populär på de stora samhällsfesterna som ordnades med "brydegille" "bondbröllop" och "ostagille hos nämndemans" som tema för festen. Det var stort pådrag när dessa upptåg skulle förberedas och lämpliga agerande uttagas till de olika rollerna. Mösseskräddarens Sigfrid va alltid en god "Pase", gällesvärd, Cal-Svens fru gjorde stor lycka som nämndemansmora. och så länge snickare Flinck kunde hålla

hålla

sig nykter var ingen bättre som gillesfar. Fruarna sydde "nationaldräkter" ungdomen klädde ut sig och barnen va fulla av iver att göra sig nyttiga. Sådana fester va givetvis inte ungdomens verk men den drog dit av samma intresse som den andra publiken och spelade sina roller 1904 kom ett spel till by som blev mycket populärt på gårdarna. Det kallades "krocke" och det finns ännu kvar hemma på Kjellstorp och tas fram när de kommer ungdomar på besök. Man samlades till tävlingar på den tiden och det kunde bli spännande uppgörelser mellan skickliga spelare. När ungdomen samlades i hemmen blev det ofta lekar i salen. Ringlekar, blindbock och pantelekar, gömma ringen. Jularna skulle det vara särskilt trevligt med gamla lekar t.ex. "prega yuvadt å skomagaren", "vånna på stegen" "trä nålen" och andra. Utelekar va "plött", "pimsa böll" och "änkeleken". Men alla lekar va bara förberedelser till dansen som alla längtade efter. Nere på Knapstorp fanns ett par gamla hemslöjdare, som hade det ganska knapert, men spela fiol var deras hobby. Alltid va det någon som passade på att springa ner till dem och fråga efter lite musik och då försvann plötsligt hela leklaget från gården ner till överenskommen plats.

Innelekar var blindbock, byta namn, gömma ringen, blinkleken som alla dock hade en karaktär av barn och familj, som ungdomen på egen hand kanske inte satte i gång men en lek, som också kunde nämnas är "dra tal" och på beskrivningen verkar mycket intressant. Man ritade upp en gård med korsade linjer, varje deltagare fick ett antal bricker, avbrutna tändstickor, och sen gällde det att flytta dessa så att man fick ett trettal korspunkter i rad besatt, då man fick ta en bricka från motståndaren. Spelet fordrade mycken uppmärksamhet uppövad skicklighet. Gissa gåtor var också en sysselsättning på jullekarna, som många ungdomar, mest flickor blev skickliga i. Ett slags kägelspel hade man ofta ordnat på de större utomhusfesterna och sådana tillverkades ibland också och övades i hemmen.

Ungdomens
sammankomster och nöjesliv.
i hemmen.

Sprit och tobaksmissbruk bland ungdomarna hörde inte till de svårare problemen bland den friska ungdomen före stenarbetarnas uppträdande, som skedde på 1890-talet och förvärrades i den mån ungdomarna drogs in i detta arbete. Men bland de äldre besuttna bönderna var nog supseden och man betraktade nog till en början en nykterist som en misstänkt individ. Det började in på det nya seklet bli liksom två läger också bland ungdomarna i förhållande till spriten. Före 1904, då nykterhetslokalen uppfördes var det nog inga offentliga nöjeställningar på orten, om man bortser från de regelbundna marknaderna i Broby, Marklunda, Osby och sedan 1873 en nyintättad i Glimåkra kyrkby. Här fanns emellertid åtskilliga nöjesanordningar mä gungor och kraftmätare och minns särskilt en man som visade bilder i ett tittskaap och ropade dessa ord ut över marknaden: Kom och se världens största underverk! Resande teatersällskap aldrig men någon gång cirkus och vid flera tillfällen en man, som hette Texas Jack med långt hår skinnkläder och stor örnnäsa, som i ett tält nere på marknadsplatsen gav uppvisning i ridning och prickskjutning kortkonster och insatsspel på en snurrande skiva. Så snart stenhuggarna kom till Ekeröd, 1902 gjordes en dansbana vid vägskälet till Görbjörnarp. Det var bara brädgolv med räcke omkring och en ~~räcke~~ avbalkning till spelemannen och den drog all ortens ungdom på lördagskvällarna, men den tycktes mest vara av det tillfälliga slaget och försvann efterhand sen arbetarnas organisationer började bygga Ett Folkets hus nere i samhället år 1913, Det var en samlingsstuga för föreningsmöten ett litet kök och så en stor åttakantig dansbana smånögon inbyggd och med flera anordningar ute i den kringliggande parken, på den vackra backe, där nu läkarkliniken ligger. Den blev raskt populär välskött med vakter och för den goda ordningen godkänd av hela samhället. Dock började det utbildas två läger ~~XXXXXX~~ med den starka nykterhetsrörelsen som motpol. En annan samlingslokal kom

kom
till genom Skytterörelsen år 1908, den uppförde en rymlig paviljong i samband med sin skjutbana i dalgången norr om samhället. Den blev mycket populär och där hölls 1909 en samhällsfest som hela samhället tog del i och där förtjänsten skulle gå till inköp av en parkbacke mitt i samhället. Där uppträdde då också ett nybildat folkdanslag som genast blev mycket populärt. Det hade startats 1909 av en lärarinna från Kräbbleboda, som hette Elin och sedermera blev gift med den store affärsmannen Anton Ivarsson från Osby. Lagets ledamöter var klädda i vackra hemkomponerade "nationaldräkter" och festen hölls under mottot "Brydegille" hos per Ols. Med Gylsboda musik kår i teten och de utklädda deltagarna gjordes ett tåg genom samhället och sedan arrangerades ett provisoriskt linberedningsuppvisning i paviljongen följt av gille och slutligen uppvisning i den trvliga folkdansen, som sedan ett par årtionden var livligt uppskattad även sedan laget efter ett par år upplöstes. Marknadsbesöken hörde av ålder till de ordinarie nöjena. Ungdomen skulle inte gå dit förrän på eftermiddagen, man gick i större eller mindre sällskap dit hade nojs under vägen och skämt under hela besöket, köpte karameller och bjöd på och marknadsgåver till de hemmavarande på hemvägen blev det ofta par om par och lite pauser vid trevliga gläntor men marknads blev det först sedan det blev folkets parker på orten. Från mitten av tio-talet slutade alltid marknadskvällen med dans i Parken. Vid Kristamyllan fanns det omkring sekelskiftet en dansbana där man brukade hålla midsommarvaka, mest ungdomar men efter Folkets park bygget 1913 samlades man alltid till midsommarvaka, där men då blev det en familjefest, även om det fortfarande var ungdomen mest som höll ut till soluppgången som sed varit av gammalt. Folkets Park hade inomhusbana för vintern men första maj skulle man alltid börja med gammeldans på en utebana dessutom. Genom hela tjugotalet var det mest lokala krafter till dansmusiken men efter hand började krav ställas på "uppträde" och berömda orksetrar, som sen enligt allas mening gått till överdrift.

Cykeln blev ungdomens dominerande fortskaffningsmedel. Sagesmannes berättar om de första cyklarna, som blev synliga i Osby 1894

dans

Ungdomens sammankomster
och nöjesliv.1894.

Själv fick han cykel av sin far 1906, som tyckte han skulle ha någon uppmuntran för sin arbetsvillighet. Den kostade 125 kr. och han lärde sig cykla på så sätt, att han efter hemkomsten från och kvälsmaten travade till fots tillbaka till Osby, 13, km och tog sig sedan under natten hem längs stora vägen 25 km. Han ville nämligen inte att någon skulle se honom under de övningar som hemfärden betydde. När han frampå morgonen var hemma igen, stöp han omedelbart i säng. Men cykla kunde han, "fast de sved som eld i bakstycket".

På sommaren gjorde man badutflykter med tåget till Åhus. för att ligga i den varma sanden och gona sig med riklig färdkost. Det var alltid ett sällskap ungdomar som kom överens att fara tillsammans.

Bildande fritidssysselsättningar var läsning. Alla läste en veckotidning som hette Familejournalen och Kritianstadsbladet hölls på alla gårdar eller Skånska Posten som år 1897 blev Länstidningen. men somliga läste böcker på kommunbiblioteket. Han började med romaner: Vapensmeden och Singoalla, Rosen på Tistelön, Hyrkuskens berättelser, Fältskärns berättelser och en författare som hette Jolin. Men han tyckte detta blev på något sätt ofruktbart med romaner och tog en gång hem Skånska trädgårdsföreningens tidskrift där han fann uppsats om vegetarianer, som han tyckte var mycket intressant. Han begärde mera om den saken och fick tag på en bok av Saxon, som han blev så övertygad av, att han själv beslöt pröva saken år 1914. Hemma tyckte de att det var något underligt att kunna leva utan fläsk och kött, men han kände sig alltmera belåten och nu vid 85 års ålder håller han fortfarande fast vid sitt levnadssätt. Hans förlovning varade i ett halvår sen reste han med Ellida till stan för att växla ringar. Innan dess hade man växlat gåvor och han visar ännu i vardagsrummet de kuddar han fått i flamskvävnad och sydda tänkespråk: "Arbetet adlar mannen", "Vad rätt du tänkt..." Själv minns han inte va han ga bort men troligen var det köpta hus hållsaker. De ungdomar som inte trivdes med lantbruksarbete reste till Amerika. Ungdomen uppförde sig i stort sett trevligt och de äldres klander över ungdomen började inte förrän naturhush. upphörde.